

Een Alkmaars examen VWO 2023

Steden en burgers in de Lage Landen 1050-1700
Verlichting 1650-1900
China 1842-2001
Duitsland in Europa 1918-1991

geschiedenis

Bronnenboekje

Prehistorie en Oudheid

bron 1

In 2000 werd bij opgravingen op het Canadaplein onderin een waterput uit de 2^e-3^e na Chr. eeuw deze houten wielvelg gevonden. Het wiel (95 cm diameter) bestaat uit 5 delen die met houten pennen waren verbonden en geeft blijk van een behoorlijke timmermanskunst. Het wiel was flink versleten door het gebruik op de zandwegen in deze omgeving. Soortgelijke wielen werden ook in twee andere waterputten aangetroffen.

Middeleeuwen

bron 2

Op 11 april 1426 verleent Jacoba van Beieren, gravin van Holland, een privilege aan Alkmaar. De stad had kort daarvoor de kant van Jacoba gekozen in haar strijd om het graafschap Holland tegen haar neef Filips de Goede:

Jacoba van Beieren, bij de genade Gods gravin van (...) Holland en Henegouwen, maakt bekend dat de poorters en goede gemeente van de stad Alkmaar onder onze onderdanigheid zijn gekomen (...) en dat zij [Jacoba van Beieren] heeft bevolen alles voor ons te doen dat trouwe onderdanen horen te doen (...) en dat (...) negen gilden uit Alkmaar elk jaar op Goede Vrijdag negen dekens mogen kiezen. (...) En deze negen dekens zullen 16 hoofdmannen** kiezen (...) en de hoofdmannen en dekens zullen drie burgemeesters en zeven schepenen*** kiezen (...) Ook zullen wij onze stad zo goed als wij kunnen te hulp schieten, mits de stad de achterstallige betalingen voldoet, te betalen binnen 5 jaar na de datum van dit bericht*

* deken: de hoogste gezagsdrager binnen een gilde

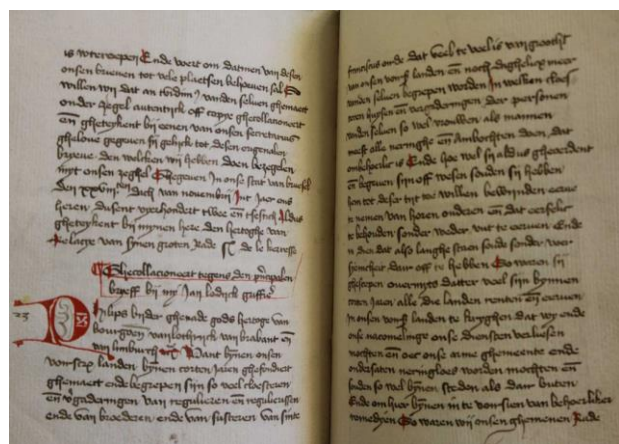
** Hoofdmannen: hier een soort vertegenwoordigers

*** burgemeesters en schepenen vormen hier het stadsbestuur

bron 3

In de Late Middeleeuwen kende Alkmaar vele kloosters binnen de stadsmuren. Kloosters als deze ontvingen vaak rijkdommen en g rond uit erfenissen van gelovigen die zo hoopten hun zielenheil veilig te stellen. De kloosters hoefden hierover enkel belasting te betalen aan de kerk en niet aan de stad of de adel.

In 1450 besluit de hertog Filips de Goede daar een eind aan te maken en verbiedt kloosters voortaan nog land te kopen of te erven. In het register van handvesten en privileges van het Regionaal Archief Alkmaar is dit verbod opgetekend.

Vroegmoderne tijd

bron 4

In de periode 1490-1510 vervaardigde een Nederlandse schilder een serie schilderijen met als onderwerp: de zeven werken van barmhartigheid. Deze schilderijen geven aan welke goede daden een christen zou moeten doen. Wie de schilder precies was, is tot op heden onbekend. Men vermoedt dat hij afkomstig was uit Alkmaar en heeft hem daarom de naam Meester van Alkmaar gegeven.

Een vrouw staat in de deur van haar woning met een mand met broden die door aan man worden uitgedeeld aan armen en kreupelen. Tussen de hongerigen staat Christus. Op de achtergrond een bedelaar met een luit.

bron 5

Carolus Clusius uit Alkmaar (1526-1609) studeerde rechten, plantkunde en medicijnen. In 1605 werd zijn boek *Exoticum libri decem* gedrukt: een natuurwetenschappelijke encyclopedie met daarin beschrijvingen van overzeese flora en fauna. Deze werden op basis van observatie beschreven. De dieren werden verscheept vanuit overzeese gebieden zoals Zuid-Amerika. Soms waren de dieren bij aankomst in de Nederlanden al overleden. Dat verklaart wellicht het wat vreemde uiterlijk van de luiaard: op het moment dat deze in de Nederlanden was aangekomen, was het lichaam van het dier al aan het ontbinden.

bron 6

Op 10 mei 1604 vaardigt de Vroedschap (stadsbestuur) van Alkmaar de volgende Resolutie (besluit) uit:

Op verzoek van Filip de Jood uit naam van verschillende huisgezinnen van Joden en Jodengenoten, zowel van Portugese als van andere nationaliteiten, is besloten en toegestaan dat zij hier in de stad zullen mogen komen en net zo rustig en in zekerheid kunnen verblijven en wonen als de andere goede burgers en onderdanige inwoners van deze stad, en hun geloof belijden.

bron 7

In een poging de gevreesde pokken, ook wel Kinderziekte genoemd, uit de wereld te krijgen, kondigt het stadsbestuur van Alkmaar in de Alkmaarsche Courant van 7 mei 1804 aan dat het Genees- en Heelkundig Genootschap een vaccinatieronde zal houden:

De bedoeling van dit Gezelschap is de gezondheid te bevorderen en de minvermogenden (voor wie het behoud en welzijn van hun kinderen even dierbaar is als de meervermogenden, en wie echter zowel hier als op andere plaatsen, uit gebrek aan vermogen, blijven uitgesloten) in de gelegenheid te stellen om van deze zo heilzame kunstgreep gebruik te kunnen maken. Zo is het dat het Genootschap (....) zich bij deze aanbiedt om alle minvermogenden en hun kinderen, om niet**, met de Koepokstof in te enten en daarmee een begin te maken op vrijdag aanstaande, de 11e van deze maand en daarna op elke vrijdag en dinsdag, om vier uur 's middags in het Gasthuis alhier.*

*mensen met een laag inkomen

** gratis

Moderne tijd

bron 8

Onderstaande tekst zijn enkele fragmenten uit een gedicht dat afkomstig is uit het privé-archief van de Alkmaarse burgemeester Gijsbert Fontein Verschuur (1764-1838), die een trouwe aanhanger van de stadhouders van Oranje was. Het is onduidelijk wie de auteur is van het gedicht.

*De Ware Vrijheid
Wanneer mijn oog aandachtig ziet
Al 't geen in deze tijd geschiedt
Vraag ik mij met angstvallig vrezen
die vrijheid daar thans op roemt
die men de Ware Vrijheid noemt
Zou dat de Ware Vrijheid wezen*

*Dat men alom van stap tot stap
Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap
aan 't licht misleid gemeen [gewone volk] doet lezen
het recht van Mens en Burgers preekt
maar recht en orde verbreekt
Zou dat de Ware Vrijheid wezen*

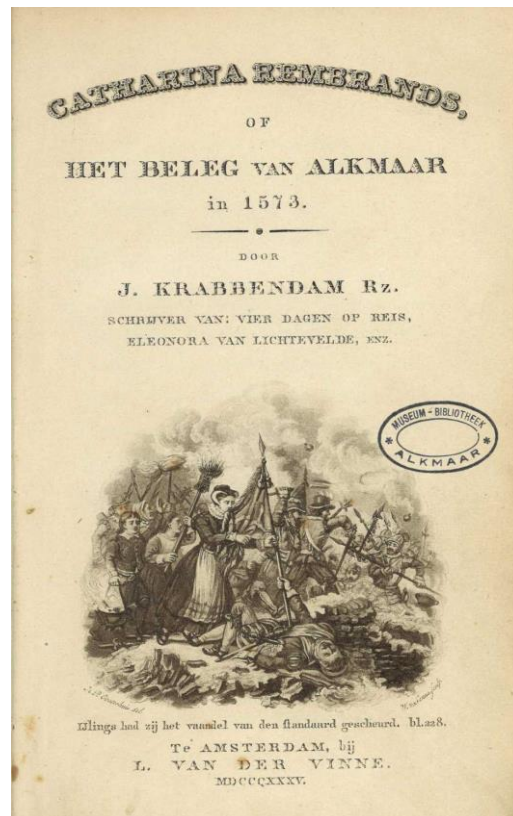
*Dat men met meer dan Duivels List
de Godsdienst haar gezag betwist
de Zuivere Godsdienst daar voor dezen
de Nederlanders goed [bezit] en bloed
voor offerde met heldenmoed
Zou dat de Ware Vrijheid Wezen*

*O! Zalig Eertijds keer toch weer
geef dit almachtig open heer!
dan word uw naam door ons geprezen
dan Juicht weer 't vaderlandse hart
Na zoveel doorgestane smart
dan zal 't weer Ware Vrijheid wezen*

bron 9

In 1835 verscheen het boek Catharina Rembrandts of het Beleg van Alkmaar in 1573, geschreven door de Alkmaarse schrijver Jan Krabbendam. Het boek gaat over de zestienjarige Trijn die mee wil vechten tegen de Spaanse belegeraars. Ze verzucht in het boek enkele malen liever een jongen te zijn, zodat ze kan delen in de roem bij het verdedigen van de stad.

Op de titelpagina is Trijn afgebeeld terwijl zij een Spaanse soldaat neersteekt met zijn eigen vaandelstok en de vlag met haar tanden aan stukken scheurt. Het is bekend dat vrouwen bij het beleg van Alkmaar meevochten op de stadsmuren, maar of Trijn Rembrandts echt heeft bestaan is onduidelijk.

bron 10

Geertrui Bosboom-Toussaint (1812 -1886) werd op 33-jarige leeftijd uitgeroepen tot ereburgeres van Alkmaar vanwege haar vele populaire literaire werken. Schrijven was in haar jonge jaren een uit nood geboren manier om in haar eigen onderhoud te kunnen voorzien. Na enkele ongelukkige liefdes, trouwde ze rond haar 40^e jaar met de kunstschilder Johannes Bosboom. In 1847 verscheen haar boek *Majoor Frans*. Het boek gaat over Francis Mordaunt, die grotendeels als jongen is opgevoed en zich door niemand de les laat lezen. Uiteindelijk valt zij voor de charmes van Leopold:

Toen rees zij op en ging voor mij staan. "Leo! Gij zegt dat onafhankelijk te zijn altijd mijn vurigste wens is geweest (...) maar ik heb nu begrepen, dat het mijn hoogste geluk zou zijn afhankelijk te worden van de man die ik liefheb."

bron 11

De Alkmaarsche Courant berichtte op 12 mei 1895 over de situatie in China na de Eerste Chinees-Japanse Oorlog. Deze oorlog duurde van 1894 tot 1895 en liep uit op een overwinning van Japan.

Voor de bewoners van het Hemelse rijk is de les, die Japan hun toediende, even gevoelig als leerrijk. In de plaats van zelfgenoegzaamheid wordt de overtuiging gewekt, dat de westerse beschaving althans in zoverre boven de oosterse staat, dat een bevolking van 40 miljoen bij machte is een [volk] van meer van 400 miljoen op eigen gebied te verslaan. Op hun beurt zullen thans de Chinezen naar school gaan in Europa en tot het besef komen, dat de Westerlingen allerminst die barbaren zijn, waarvoor zij hen hielden (...).

Noch grote matigheid, noch grote werkkraft kunnen een volk vooruitbrengen, indien het geen mannen heeft die nieuwe takken van industrie doen ontwikkelen, nieuwe bronnen van welvaart openen en op wetenschappelijk gebied uitmunten. Het grote verschil tussen de Chinezen en Japanners ligt nu juist daarin, dat de laatsten in Japan tijdig aan het bewind zijn gekomen. In China niet. (...)

De mogelijkheid is zeker niet uitgesloten dat ook in China thans in de regering een meer vrijzinnige geest zal heersen; zo men wil, kan men dit het nuttige gevolg van de tegenspoed noemen.

Maar hoger staat een volk dat geen tegenspoed behoeft, dat aan praktische en kundige lieden de plaats weet te geven, die in het maatschappelijk leven hun toekomst, ten gevolge waarvan de gehele natie voordeel behaalt en in aanzien toeneemt.

bron 12

Op 14 november 1918 verscheen in de Alkmaarsche Courant het volgende bericht van de Economische Bond, een liberale partij die vond dat de staat bestuurd moest worden door en voor allen, met gelijk staatsburgerschap voor mannen en vrouwen, voor alle klassen en voor alle groepen van de bevolking:

Aan het Volk van Nederland!

De drang naar verbetering van maatschappelijke positie der arbeiders uit zich onder de tegenwoordige omstandigheden bij de zoogenaamd modern georganiseerden in een aansturen op revolutie. Politieke revolutie, als in Duitschland volkomen verklaarbaar en gerechtvaardigd was, heeft hier geen reden van bestaan, daar wij hier in hoofdzaak reeds hebben, wat dáár door de revolutie moest worden gewonnen (...).

De SDAP poogt de revolutionaire beweging te leiden langs zoodanige banen, dat buitensporigheden worden vermeden. Overal echter toont de geschiedenis (en wat wij voor kort in Rusland zagen bevestigt dit volkomen) dat, wanneer een revolutionaire beweging eenmaal aan den gang is, de leiding daarvan binnen korten tijd aan de gematigden ontsnapt en in handen komt van het anarchistische element.

bron 13

Op 10 mei 1940 werden op bevel van de commandant van het Nederlandse leger verschillende NSB-ers in Alkmaar gearresteerd op verdenking van collaboratie met de Duitse aanvallers. Op 12 juli 1940 verscheen in het Nationale Dagblad, dat door de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) werd uitgegeven, een artikel over de gebeurtenissen van deze dag:

Het is reeds eerder gemeld dat Alkmaar een der gemeenten was, waar de nationaal-socialisten de meest grove terreurdaden hebben moeten ondergaan en bij het uitbreken van den oorlog op ongekend beestachtige wijze uit hun gezinnen en hun werk zijn weggerukt en een mensonterende behandeling moesten ondergaan.

Dat het gros der officieren (...) bij het uitbreken van de oorlog totaal het hoofd verloren en overal spoken gingen zien, zodat hun minderen de straten van Alkmaar tot oorlogsterrein maakten, heeft de burgerij met afschuw moeten constateren. Verwonderlijk is, dat slechts 2 totaal onschuldige burgers door die dolgemaakte soldaten werden doodgeschoten. (...)

Uiteraard zouden nog talloze kolommen te vullen zijn over diverse schanddaden door militairen op weerloze en volmaakt onschuldige burgers gepleegd (...). Wij moeten er echter toe overgaan om vanaf deze plaats eens het volle licht te doen vallen op twee persoonlijkheden die in genoemd provinciestedje nog steeds op de hoogste sport van de maatschappelijke ladder staan en in staat zijn met de hen omringende kliek de bevolking zo lang mogelijk in slaap te houden en haar de werkelijke feiten te onthouden. Dit klemt te meer, omdat gebleken is, dat deze lieden in de afgelopen dagen niets, maar dan ook niets, geleerd hebben.

De namen van deze twee hoofdvertolkers in het treurspel zijn:

- 1. Mr. G.C.B. van der Feen de Lille, officier van Justitie, Nassaulaan 9*
- 2. Jhr. mr. F. H. van Kinschot, burgemeester, Nieuwlandersingel 55, beiden te Alkmaar*

bron 14

Op 1 november 1941 werd in op het Waagplein in Alkmaar een parade gehouden van de Jeugdstorm, de jongerenafdeling van de Nationaal-Socialistische Bond (NSB). Het ging om een gewestelijke demonstratie, waardoor jongeren uit heel Noord-Holland deelnamen. De stoet liep in optocht door verschillende straten van Alkmaar naar het Waagplein en trok veel bekijks.

bron 15

Jaap Hemelrijk, rector van het Murmellius Gymnasium in Alkmaar, werd vanwege zijn Joodse achtergrond in 1940 ontslagen uit zijn functie. Op zijn onderduikadres werd hij in 1944 verraden. Vanwege zijn valse persoonsbewijs kon hij zijn Joodse identiteit blijven verbergen. Hemelrijk overleefde de concentratiekampen Sachsenhausen en Buchenwald en schreef na de oorlog zijn kampherinneringen op:

Over de barak in Sachsenhausen:

Ons tafelhoofd was een Duitse communist, een echte kemphaan, Reineke genaamd. Hij zat al 10 jaar in Sachsenhausen, iets ongelooflijks, en was dan ook in eigen ogen en die van ons een wondermens, niet dood te krijgen blijkbaar. Veel jaargangen van gevangenen had hij overleefd; hele ladingen nieuwe transporten had hij zien bezwijken aan de kwellingen die hij met slechts enkele anderen te boven was gekomen.

Over de aankomst in Buchenwald:

We kwamen eerst in de rustige beslotenheid van een administratielokaal. (...) Er werd onmogelijk veel gevraagd (...). Je naam, nationaliteit, beroep en geboorte werden gevraagd. Je gaf je naam op en kreeg een nummer (...). Ook de datum van je gevangennamen en de reden daartoe wilde men weten. Of je gehoord en gevonnist was; of je soms jood was. Ik loog zonder gemoedsbezwaar.